GENER 2015 /// 2,50 €

RICARD SALVAT FERRÉ un alçament de llum

Martí Rom

L'autor evoca la figura de Ricard Salvat (1934-2009) des que l'any 1998 va escriure, juntament amb J.M. Garcia Ferrer, un llibre sobre aquest home de teatre nascut a Tortosa, qui malgrat viure a Barcelona, va continuar vinculat a la Canonja, Reus i Sant Carles de Ràpita. L'article ressegueix la trajectòria teatral, la recepció de la seva obra, els seus projectes i el destí del seu llegat personal.

The author describes Ricard Salvat (1934-2009), a leading theatrical figure and the subject of a book that he co-authored with J.M. Garcia Ferrer in 1998. He shows that Salvat, despite being born in Tortosa and living in Barcelona, retained links with la Canonja, Reus and Sant Carles de la Ràpita. The article traces his theatrical career, the reception of his work and his personal legacy.

PARAULES CLAU:
Ricard Salvat, teatre català, Fundació Ricard Salvat

KEYWORDS:
Ricard Salvat, Catalan theatre, Ricard Salvat Foundation

ISSN 1136-7865 · EISSN 2014-2048 · http://www.revistakesse.com

A profitant les vacances l'anava a veure, des de Mont-roig, a la casa que tenien els seus pares a la Canonja, al carrer del Raval, que havia heretat a mitjans dels anys setanta.

M'obria la porta dels baixos i em feia endinsar en un món de llibres, revistes, diaris i cartells. Em recordava una d'aquelles biblioteques de les narracions de Borges. Podia ser el símbol del univers de Ricard Salvat. Esguardant els prestatges, aturant-nos i ensenyant-me algun volum, comentant alguna dada que sabia que m'interessaria, caminant a poc a poc, finalment arribàvem al pati. Allà, damunt de la taula, hi havia els diaris del dia. De dalt, de la porta del primer pis, on hi ha el menjador, m'arribava, donant-nos la benvinguda, la veu de la Núria Golobardes.

El 1998 vaig estar treballant amb ell en un llibre sobre la seva trajectòria, en aquella col·lecció que durant vint-i-vuit anys (del 1982 fins el 2010 cada any dedicat a un personatge de la cultura catalana), hem anat fent amb el company J. M. García Ferrer al Col·legi d'Enginyers Industrials. Salvat havia de ser el pal de paller del teatre català d'una Catalunya que sortia del malson del franquisme. A vegades som un país de petiteses, d'estranyes conxorxes, i a Salvat el van convertir en un signe del passat, del temps de lluita en les tenebres. No va trobar lloc en els teatres oficials, plens d'una falsa modernitat i autors estrangers. Algun cop es deuria sentir cansat de "la meva covarda, vella, tan salvatge terra...", que deia Espriu. En aquesta col·lecció d'Enginyers triàvem personatges importants de la nostre cultura als qui, potser, els estaments oficials culturals no se n'havien fet prou ressò.

Per un jove de tan sols vint anys, en aquelles darreries del franquisme, quan veiem com s'anava afeblint aquell vell dictador de veu atiplada, quan molts albiraven nous horitzons, veure i gaudir de *Ronda de mort a Sinera* el 1970, al Teatre Romea de Barcelona, va esdevenir un dels signes culturals dels nous temps. A partir d'aquell moment l'Ariadna, el Quim Federal, l'Esperanceta Trinquis o la Tereseta-que-baixava-les-escales s'esdevindrien personatges estimats. La vaig tornar a veure a la plaça de l'església de Santa Maria del Mar per les Festes de la Mercè de 1980, i finalment el propi Salvat ens va convidar al muntatge del Teatre Lliure, el 2002.

Aquell llibre d'Enginyers començava: "Ricard Salvat neix el 17 d'agost de 1934 a Tortosa, complint aquella... fatalitat? que ens fa, en aquests llibres, girar sovint el cap vers personatges del sud de Catalunya. Arrenquem, doncs, per aquí...". Sí, hem anat fent el fotògraf Català-Roca (de Valls), l'escriptor Joan Perucho (que va viure entre Gandesa i Albinyana), el músic Joan Guinjoan (de Riudoms), o l'escriptor Josep Maria Carandell (que va passar la seva joventut a Reus). Per a Salvat hi ha tres indrets que marquen la seva relació amb la demarcació de Tarragona: Tortosa, Sant Carles de la Ràpita i la Canonja.

Ens explicava que els seus pares eren del Morell i de la Canonja. Que la família paterna eren forners i el seu pare al casar-se va posar forn a Tortosa. Ell va néixer en el forn de la plaça Alfons XII. Dels temps durs de la Guerra Civil ens deia que "recordo que no teníem joguines, les quals calia improvisar i mig construir-les nosaltres. I així fou com vam construir un teatret de fusta on representàvem petites històries que ens anàvem inventant...". En plena guerra, la família torna a la Canonja i el pare es posa a treballar al Forn del Cigne de la Rambla de Tarragona. Al acabar la guerra tornen a Tortosa, on troben la casa destrossada. Lloguen un forn a les afores, al Raval de Crist. Salvat estudia a l'Institut de Tortosa. Deia que va ser una sort, perquè allà enviaven els professors castigats per rojos. Ens esmentava mestres com Joan Baptista Manyà, un gran catalanista, que els deia que tan sols copiant una pàgina escrita en català al dia i fixant-s'hi com estava escrita anirien aprenent-lo. En els seus records joveníivols també hi havia l'excursió a l'assut de Xerta amb els llaüts i el camí de sirga. Salvat comprava, a la llibreria Viladrich, exemplars de la col·lecció Espasa-Calpe.

Tortosa anava adquirint la presencia d'una petita ciutat de dretes quan sempre havia estat d'esquerres. Van poder tornar al forn a la plaça d'Alfonso XII, a prop del cinema Coliseum, on hi feien sobretot pel·lícules alemanyes o italianes. També recordava que havia vist actuar a les actrius Catalina Bárcena o Maria Fernanda Ladrón de Guevara, i que ell havia començat a fer algun paper en peces teatrals que feien a l'Institut.

Als estius la família anava a una casa que havien comprat a Sant Carles de la Ràpita. Allí va conèixer a l'escriptor Sebastià Juan Arbó

(Sant Carles de la Ràpita, 1902 – Barcelona, 1984), el de "Terres de l'Ebre" (1932) i "Tino Costa" (1947). S'estava en una casa propera a la dels Salvat, a tocar de les Cases d'Alcanar. Eren estius d'excursions amb bicicleta a aquest poble o a les Salines de la Punta de la Banya. Poc a poc va anar tenint una certa relació amb Juan Arbó. Gaudia veient-lo escriure, o s'encuriosia quan el veia llançar a un rec del voltant algun paper que acabava d'escriure i no li deuria acabar d'agradar, haguera volgut agafar-lo i guardar-lo. Ens comentava que aquest escriptor vivia un xic amargat, havia abandonat, després de la guerra, el català pel castellà; molta gent no ho va entendre. Com que era lector d'una important editorial li enviaven molts llibres que sovint deixava a aquell xiquet dels veïns. A Sant Carles, un estiu, hi van anar un grup de joves francesos; un era el pintor Emile Marzé. Va repetir alguns estius i Salvat va anar a casa seva a Menton (Costa Blava).

Els darrers anys de batxillerat estudia música i això li farà anar a examinar-se al Conservatori Municipal del carrer del Bruc de Barcelona; cosa que aprofita per quedar-se un dies a casa dels seus oncles i anar al cinema i al Teatre Romea. Quan acaba el batxillerat es trasllada a Barcelona (1952) per continuar els estudis de música i anar a la universitat, a Filosofia i Lletres. Amb els seus dos germans, que també estudien a Barcelona, s'està en un pis llogat del carrer Numància, a tocar de l'estació de Sants. Aquí hi va viure quan es va casar el 1967 amb Núria Golobardes; el 1971 es van traslladar al pis de la Travessera de Les Corts. Aquests dos pisos foren els llocs de les nostres entrevistes.

A Filosofia i Lletres, al quart curs, es troba amb el catedràtic d'Estètica José Maria Valverde i es van fer amics. El 1953 funda a la universitat l'Agrupació de Teatre Experimental (A.T.E.) amb Feliu Formosa, Salvador Giner, Josep Maria Carandell... El 1956-1957 se'n va a estudiar Estètica a Heidelberg (Alemanya), i per poder-s'ho pagar li cal treballar en una fàbrica a Mannheim. Allà veu per televisió un reportatge sobre la mort de Bertold Brecht (14 d'agost de 1956) i decideix anar a conèixer el famós Berliner Ensemble, al Berlín est. Encara no hi havia el mur, aquest es va iniciar el 1961. Després va estar un any a l'Escola Virtèlia (on anaven els hereus de la burgesia catalana), i després d'ajudant de Valverde a la universitat. Va fent continues estades a Berlín del 1957 al 1962. Escriu una novel·la, *Los Semifuertes* (1957), inspirada en la seva vida a Heidelberg. La definia com una crònica d'una certa "generació James Dean". També conseqüència de la seva estada a Mannheim, de la relació amb els treballadors turcs, es la seva segona novel·la *Animals destructors de lleis* (1959), que seria Premi Joanot Martorell. La censura la va prohibir i es va haver d'editar aquí clandestinament fent constar que era de Mèxic (1961). Finalment va aparèixer amb el títol *Nord enllà* el 1965, i amb el títol original el març de 2009 (Editorial Meteora). Al pròleg, escrit el febrer de 2009, Salvat explica que "de vegades se m'ha preguntat perquè no he seguit escrivint novel·la o narració. El teatre m'ha anat guanyant...".

Són anys de múltiples activitats. Crea el "Teatre Viu" amb Miquel Porter Moix (1956-1960), participa a l'Agrupació Dramàtica de Barcelona (A.D.B.). El 1960 inicia amb Maria Aurèlia Campmany l'Escola d'Art Dramàtic Adrià Gual (E.A.D.A.G.), a la Cúpula del Coliseum, en el si del Foment de les Arts Decoratives (F.A.D.) i amb la complicitat d'Alexandre Cirici Pellicer. En el primer any representen *La pell de brau* d'Espriu. La primera sortida professional fou amb *Primera història d'Esther* d'Espriu (1962), al Teatre Romea. Enmig d'obres de diversos autors sempre hi havia algun Espriu. El 1963 van fer *Antígona* i *Gent de Sinera*. I d'aquesta última, ampliada, va sortir *Ronda de mort a Sinera* (1965). Participa en el tancament d'estudiants i intel·lectuals, dita la Caputxinada, a Sarrià, el 1966. Dos anys després pot tornar a la universitat gràcies al catedràtic Antoni Comes.

La seva relació amb Espriu comença quan Salvat assisteix a una lectura de *La pell de brau*. Espriu deia que ell havia fet una interpretació d'Espanya, que havia plantejat el problema, i que ara els universitaris del moment eren els que havíem de trobar la solució. Salvat li va etzibar que ho "trobava molt còmode que solucionéssim nosaltres una guerra que havien fet els de la seva generació... La insolència li devia agradar, perquè a partir d'aquell moment es va interessar per mi...".

Són "uns temps on s'acumulen múltiples coses i feines, d'engoliments i trasbalsos...". Escriu una crònica teatral setmanal. Al Teatre Romea fa durant diferents temporades una programació subsidiària del que hauria de ser un Teatre Nacional; amb el gran èxit de *La bona persona de Sezuan* de Brecht, amb Núria Espert. I amb la Companyia Adrià Gual fa teatre arruïnant-se un cop i un altre. També comença a fer teatre a l'estranger, a Portugal, Itàlia, Mèxic, Grècia, Alemanya, Hongria... Del 1977 al 1986 és el director del Sitges Teatre Internacional. El 1996 se li concedeix la Creu de Sant Jordi. Del 2004 al 2006 dirigeix el festival de teatre Entre Cultures a Tortosa; eren espectacles de la Mediterrània i d'altres indrets d'Àfrica i Àsia. Amb el canvi de l'equip de govern conseqüència de les eleccions de 2007 es va cancel·lar el festival.

"La conclusió de totes aquestes històries difícils i tèrboles que m'han succeït durant la meva llarga trajectòria teatral a Catalunya, és que quan la burgesia catalana no pot controlar de prop les propostes culturals (teatre, cinema...) intenta que no existeixin... Durant molt anys jo he pensat que per la meva llarga trajectòria... havia de ser un important home de teatre d'aquest país, que tindria una considerable repercussió en la creació de les noves estructures teatrals, però finalment... he hagut d'entendre que aquest país m'ha dit que jo no era l'home adequat...".

Amb aquest comentari Salvat acabava l'exposició de la seva aventura teatral en el nostre llibre d'Enginyers. Unes pàgines més enllà quan descrivíem en quin context s'havia desenvolupat aquella sèrie de dies que vam enregistrar les seves paraules, comentàvem que el propi Salvat ens va fer adonar que semblaven els actors d'una obra de teatre: els tres sempre asseguts en la mateixa posició, i enmig una tauleta on situàvem el magnetòfon. En broma vam escriure que l'obra podria dir-se *Ricard Salvat i la seva època* i que "no hem

necessitat massa assajos perquè l'actor principal se sabia molt bé el seu paper...". Curiosament a l'any següent del nostre treball (1999) li concedirien el Premi Nacional del Teatre i al 2003 la Medalla d'Or al Mèrit Artístic de l'Ajuntament de Barcelona. També li van dedicar una important exposició monogràfica a La Virreina de Barcelona, el seu títol fou *Ricard Salvat i la seva època*. En una sala s'hi projectava el documental que vam fer sobre ell amb fragments del muntatge de *A la jungla de les ciutats* de Brecht, que es va estrenar a Terrassa. Jo també he estimat les obres de Brecht, he fet la peregrinació d'anar a Berlín a veure el Berliner, la casa on va viure i el cementiri on està enterrat (a tocar de casa seva).

Amb el company de tants treballs culturals J. M. García Ferrer formàvem part de l'equip del Cine Club Ingenieros (de 1972 al 1976), el de l'Escola de la Diagonal. En aquests anys alguns departaments de la Facultat de Geografia i Història es van traslladar de la plaça Universitat a uns barracons provisionals que es van fer al carrer del darrera de l'Escola d'Enginyers i just al costat dels menjadors universitaris. Nosaltres, que fugíem d'estudi prou sovint, anàvem d'oients a algunes classes de Salvat. El 1968 havia entrat al departament de Filologia Catalana i el 1970 havia participat en la creació del departament d'Història de l'Art. El 1986 guanyaria la càtedra d'Història de les Arts Escèniques, que fou la primera d'Espanya. Aquell parell de cinemaferits ens acostàvem a escoltar les seves classes i ens trobàvem amb Salvat projectant seqüències mítiques de pel·lícules i relacionant-les amb altres aspectes culturals. Eren un compendi de saviesa. El 2001 i 2002 fou professor d'Història de l'Art a la Universitat Rovira i Virgili.

Al setembre i octubre del 2008 encara va muntar al Teatre Borràs de Barcelona *Un dia. Mirall trencat* de Mercè Rodoreda. Un gran èxit. El 15 de març de 2009 va patir un vessament cerebral i va perdre la consciència. Va morir el 24 de març. Tenia setanta-quatre anys. Encara va tenir a les mans un exemplar de la reedició de la seva novel·la *Animals destructors de lleis*. Mai no va poder dirigir cap obra al Teatre Nacional de Catalunya.

Tornem enrere a aquell xiquet que vivia a Tortosa i que acompanyava a la seva mare a comprar roba a Reus. Anaven a aquell gran magatzem de "Las Américas" (als baixos del Palau Bofarull), que era del pare de l'escriptor Xavier Amorós. D'aquí naixeria la seva amistat. Aquest el va convidar el 1955 a anar a Reus, al Teatre Bartrina, a fer *El fantasma de Marsella* de Jean Cocteau i *Mañana amanecerá* d'Henry de Montherlant. Durant els anys seixanta va poder representar alguns dels seus espectacles al Teatre Bartrina i al Teatre Fortuny. Quan el 2002 va tornar a muntar *Ronda de mort a Sinera*, també es va representar al Teatre Bartrina (maig 2002) i a l'Auditori del Camp de Mart de Tarragona (juny 2002). Encara el 2006 va dirigir l'obra *Mika i el paradís* del reusenc Francesc Cerro al Teatre Fortuny de Reus i a la Sala Muntaner de Barcelona.

A la presentació el 2004 del Primer Festival Entre Cultures, a Tortosa, Salvat ja va anunciar l'inici de les gestions per la cessió del seu llegat a la ciutat de Tortosa mitjançant la creació d'una Fundació.

A partir del 2007 Salvat va treballar en un projecte de Museu del Teatre Català a Reus, on hi aportaria la seva important col·lecció de materials. Finalment l'Ajuntament de Reus també va decidir deixar de banda el projecte.

El desembre de 2011 la família Salvat va crear la Fundació que du el seu nom. Un local al costat de l'església de Sant Just i Pastor, a tocar de la plaça Sant Jaume n'és la seva seu (<http://www.fundacioricardsalvat.org). Molts dels materials de l'àmbit teatral que s'han exhibit a l'exposició *Espriu. He mirat aquesta terra* al CCCB (2013-2014) procedeixen dels fons de la Fundació Ricard Salvat. El maig de 2013 la família Salvat va firmar un conveni de cessió dels llibres i revistes sobre teatre a l'Ajuntament de la Canonja i s'allotjaran al Castell de Masricart.

En el meu record de Ricard Salvat també hi ha aquelles excursions tarragonines, al Mont-roig de Joan Miró o de les barraques de pedra seca, a les terres picassianes d'Horta de Sant Joan, o resseguint les petjades de Jujol o les instal·lacions artístiques de Vespella de Gaià.

MARTÍ ROM